

NEKAJ TEORETSKIH IZHODIŠČ PRI PROUČEVANJU JEZIKOVNE VARIANTNOSTI

Članek obravnava izbrana teoretska vprašanja pri proučevanju jezikovne variantnosti in jezikovnih sprememb, s čimer želi prispevati k razmisleku o raziskovanju in opisovanju variantnosti govorjene slovenščine. V prvem delu izpostavi nekatere terminološke dileme in poudarke pri obravnavi tega področja v slovenskem jezikoslovju ter utemeljuje rabo izraza varieteta. V nadaljevanju obravnava kriterije za prepoznavanje varietet: homogenost in kovariantnost, kognitivne meje in status emske kategorije ter idiovarietetne značilnosti. Ukvarja se tudi z vertikalno razslojenostjo med narečji in standardom ter opiše modele evropskih varietetnih repertoarjev, kot jih je v znamenitem članku leta 2005 opredelil nemški jezikoslovec Peter Auer.

Ključne besede: jezikovna variantnost, varieteta, vertikalna razslojenost, kriteriji za prepoznavanje varietet, repertoarji narečje/standard

Some Theoretical Foundations in the Study of Language Variation

The article addresses selected theoretical issues in the study of language variation and change, aiming to contribute to the reflection on researching and describing the variation of spoken Slovene. In the first part, it highlights certain terminological dilemmas and key points in the treatment of this field in Slovene linguistics, and justifies the use of the term “variety” in this context. Furthermore, it addresses criteria for identifying varieties: homogeneity and covariance, cognitive boundaries and emic category status, and idiovarietary features. It also examines the vertical stratification between dialects and standard language, and describes European models of variety repertoires, as defined by the German linguist Peter Auer in his seminal article from 2005.

Keywords: language variation, variety, vertical stratification, criteria for identifying varieties, dialect/standard repertoires

1 Uvod

Pri empiričnih raziskavah govorjene slovenščine¹ se večkrat kot problem kaže pomanjkljiva opredelitev posameznih jezikovnih varietet oziroma zvrsti, nedefinirane meje med njimi ter s tem povezana dilema glede njihovega poimenovanja. Gre za različne jezikovne zvrsti, variante, varietete, kode, različice, različke, stile, registre, oblike? Kaj je narečje, kaj narečno obarvani govor, mestna govorica, pokrajinski oziroma splošni pogovorni jezik, knjižni (pogovorni) jezik? Dejstvo je, da je jasne meje težko opredeliti, je pa vendarle pri vsaki študiji treba odgovoriti na vprašanje, kako govoriti o variantnosti. Tudi v pedagoškem procesu so za obravnavo tematike potrebne določene sheme in imena. Posebej v sodobnem času številnih družbenih in tehnoloških sprememb, ki spreminjajo tudi jezikovno resničnost, se kaže potreba po proučevanju jezikovne variantnosti ter rekonceptualizaciji pojma variantnosti in varietet.

Od 80. let v evropski sociolingvistiki narašča zanimanje za t. i. vertikalne spektre² oziroma jezikovne oblike med narečjem in standardom. Konceptualno modeliranje narečno-standardne osi predstavlja ključni jezikoslovni izziv in predmet številnih polemičnih razprav (prim. Lenz 2019). Še vedno namreč za mnoge govorne skupnosti velja, kar je pred več kot tremi desetletji napisal Gaetano Berruto (1989: 552): da sicer obstaja »veliko del o funkcijskem in socialnem statusu jezikov in jezikovnih varietet, da pa se relativno maloštevilna posebej ukvarjajo z naravo in notranjo kvalitativno strukturo repertoarjev«.³

Tudi v slovenskem jezikoslovju je prevladovalo dihotomno pojmovanje jezikovne variantnosti z osredotočanjem na en pol osi med narečjem in standardom, študij je bil deležen tudi pogovorni jezik, malo pozornosti pa se je namenjalo celotnim spektrom in jezikovnim repertoarjem govorcev. Na problematiko poimenovanj

¹ Tema razprave je tradicionalno sicer povezana z govorjeno slovenščino, je pa jezikovna variantnost seveda prepletena z vsemi vrstami komunikacije oziroma prenosniki. Relevantnost razpravljanja o varietetah zadnja desetletja povečuje dejstvo, da je zvrstno/varietetno pester poleg govorjenega jezika postal tudi pisni jezik, nekoč domnevno le knjižni. Neka nova, objektivnejša opredelitev jezikovne zvrstnosti ne bi smela mimo tega dejstva.

² Termin, ki se uporablja v navedeni tuji literaturi, je sam po sebi zanimiv za ideološko interpretacijo, saj variantnost metaforično predstavlja kot nekaj vertikalnega, povezanega z distribucijo družbene vrednosti. Tudi v slovenskem jezikoslovju zasledimo problematično apriorno vrednotenje, na primer hierarhično pojmovanje zvrstnosti z izrazoma nižja/višja socialna zvrst (Škofic 1991: 208, 212) in visoki oziroma višji jezikovni kod za (knjižni) pogovorni jezik (Škofic 1991: 213, 217). Tudi v članku, ki sicer demokratično govori o modificiranju primarne govorice in variiranju stopnje izraženi lokalnih posebnosti, najdemo recimo oceno, da so informanti v bolj sproščenem vzdušju »spuščali« nivo izraznega koda in uporabljali svojo primarno govorico v nemodificirani obliki (Makarova 2004: 293).

³ Vsi prevodi v besedilu so delo avtorice. Izraz (govorni/jezikovni/verbalni) repertoar (nem. *Sprachrepertoire*, angl. *linguistic/verbal repertoire*) v jezikoslovnem smislu zajema celoto jezikovnih možnosti, ki so na voljo govorcu oziroma govorni skupnosti v specifičnih situacijskih kontekstih. Ne gre torej za opis in analizo homogenih jezikovnih sistemov, temveč je poudarek na raziskovanju stilistične in slovnične variantnosti ter njune funkcije v konkretni rabi članov jezikovne skupnosti (Pütz 2004: 226–227).

različnih varietet opozarja tudi več avtorjev v slovenskih sociolingvistično obarvanih študijah. Jožica Škofic (1991: 117–118) recimo razmišlja o vprašanju, ki se ji je porajalo »ves čas ukvarjanja s slovenskim pogovornim jezikom – in sicer, kdaj je na primer kak idiolekt že pogovorni jezik, to je, ni več narečje in še ni knjižni jezik in obratno – ni več knjižni jezik in še zdaleč tudi ni narečje«. V njenih razpravah zasledimo različne izraze za opis jezikovnih varietet in dinamike govornega obnašanja: variante, ravni, žanri in različice pogovornega jezika (Škofic 1991: 117, 119–120), izrazni vez oziroma kod in v povezavi s tem medvezno, tj. medzvrstno preklapljanje (Škofic-Gujez 1994). V drugi razpravi o variantnosti najdemo izraze (pogovorna) formacija, (primarna) govorica (Makarova 2004). Problematičnost pojmovanj posameznih jezikovnih zvrsti oziroma varietet ter njihovih poimenovanj pri anketah in intervjujih pa izpostavlja Tatjana Dolžan (1987: 9), ki piše, da pri spraševanju anketiranci strokovnih terminov niso razumeli in jih je zato morala razložiti oziroma ilustrativno opisati; ob tem so povedali, kako jih poimenujejo oni.

V prispevku najprej obravnavamo izraz varieteta in utemeljujemo njegovo uporabo. Ker je definiranje in razlikovanje varietet in meja med njimi zelo odvisno od teoretične interpretacije termina in kriterijev za njihovo razmejeitev, se v nadaljevanju posvečamo tem vprašanjem. Nazadnje opisujemo modele evropskih varietetnih repertoarjev (po Auer 2005).

2 Obravnava jezikovne variantnosti v slovenskem jezikoslovju

Teorija o zvrstni razslojenosti jezika se je v slovenskem jezikoslovju začela močneje razvijati v drugi polovici 20. stoletja oziroma po izidu *Slovenskega pravopisa* leta 1950. Do tedaj so jezikoslovci govorili predvsem o ljudskem (narečje) in knjižnem/pismenem jeziku, omenjeni pravopis pa je ob tem izpostavil in nekoliko opisal tudi pogovorni jezik, ki so ga v kasnejših razpravah raziskovalci različno poimenovali, mu pripisovali različno vrednost, pomen in rabo ter ga od 60. letih začeli natančneje opisovati. Na slovensko teorijo je imela močan vpliv češka teorija socialnih oziroma družbenih⁴ zvrsti (Karel Hausenblas, Bohuslav Havranek, Alois Jedlička, Petr Sgall itd.), pri čemer je problematičen njen nekritičen prenos v drugačne slovenske družbene in jezikovne razmere (Škofic 1991: 13–14, 16–17, 34–35, 48).⁵

⁴ Toporišič (1991: 423) izraz socialen razlaga kot družben v najširšem smislu in pojasnjuje, da ni nikoli trdil, da mu pomeni socialno pripadnost. Vendarle izraz kljub terminologiziranosti implicira nekaj, kar se nanaša na gmotni položaj in mesto v družbi (kot npr. v besednih zvezah in pomenih socialna služba, socialni prejemki), izraz družben pa je pomensko širši.

⁵ Avtorica podaja izčrpen kronološki pregled raziskovanja in pojmovanja socialnih zvrsti slovenskega jezika v slovenskem jezikoslovju, s posebnim poudarkom na pogovornem jeziku, in sicer v primerjavi z vzporedno češko in srbohrvaško socialnozvrstno teorijo (Škofic 1991: 20–105). Poudarja, da se je ta veja slovenskega jezikoslovja razvijala izredno nesistematično, da so nova spoznanja le počasi in neurejeno prihajala v slovensko jezikoslovno zavest, da so razprave nastajale ena mimo druge in da so nekateri avtorji, neupoštevajoč argumente in kritike drugih, vztrajali pri svojem razumevanju tematike (Škofic 1991: 14).

Omeniti je treba prenos teorije pri Borisu Urbančiču, ki v delu *O jezikovni kulturi* (1972) ločuje tri plasti jezikovnih tvorbo: regionalno, socialno in kulturno. Pri prvi omenja narečja in pogovorni jezik, oboje imenuje vsakdanja govorica, pri drugi žargone, pri tretji knjižni jezik.

Teorija zvrstnosti slovenskega jezika je predstavljena v *Slovenski slovnici* Jožeta Toporišiča (1976: 10; 4., prenovljena in razširjena izdaja iz 2000: 13) in prilagojeno uveljavljena oziroma implementirana v *Slovenskem pravopisu* (Toporišič idr. 2003: 125). Gre za normativna priročnika za slovenski jezik, na katerih temelji tudi obravnava tega področja v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu. Teorija jezik razčlenjuje na več pojavnih oblik, poimenovanih zvrsti, pri čemer so pri obravnavani temi posebej relevantne socialne zvrsti, ki se delijo na knjižni (zborni in splošni pogovorni) in neknjižni (zemljepisna narečja in pokrajinski pogovorni jeziki) jezik (Toporišič 1976: 10–21; Toporišič idr. 2003: 125–128).⁶

Toporišičeva teorija zvrstnosti je bila že od začetka deležna različnih kritik. Največ pomislov in polemik so (bili) deležni sam izraz »socialne« zvrsti, prvenstvena vloga knjižne glede na druge zvrsti ter definiranje oziroma normiranje splošno-oziroma knjižnopogovornega jezika. Marko Stabej teoriji očita togost in preveliko shematičnost, zaradi katerih »ne pojasnjuje resničnega dogajanja v jezikovni skupnosti, temveč ga skuša predvsem usmerjati« (Stabej 2010: 198).

Premisleku o pojmovanju jezikovne zvrstnosti in preoblikovanju jezikovnozvrstne teorije je bil posvečen celoten 22. mednarodni simpozij Obdobja (Kržišnik 2004). Vera Smole (2004) predlaga delitev na sistemske in nesistemske zvrsti, Irina Markarova (2004) pa govori o koncepciji jezikovnega prilagajanja oziroma modifikaciji primarne govorice. Nov pogled na družbeno jezikovno členitev prinaša Skubičeva delitev na sociolekte glede na odnos govorca do dominantne kulture; avtor ločuje kultivirane, obrobne in ekscesne sociolekte (Skubic 2004: 298–304).⁷ Novejša krožna shema, ki so jo na ZRC SAZU oblikovali za portal Franček, v središče postavlja knjižni jezik, ki prehaja v pogovorni jezik, ta pa v narečja različnih

⁶ V 4. izdaji (Toporišič 2000: 13–27) knjižni in neknjižni jezik imenuje »nadzvrsti«, pri prvi navaja zborni in splošno- ali knjižnopogovorno zvrst, pri drugi zemljepisna narečja in mestne govorice. Kot spremljevalne socialne »podzvrsti« v 1. izdaji izpostavlja le t. i. interesne govorice: sleng, žargon, latovščina, v 4. izdaji še sledeče zvrsti: starostne: otroška, mladostniška, odraslostna, starčevska; spolnostni: moška, ženska; vitalnostni: živa, papirnata; interesnozdržbene: družinska, dvoriščna, šolska, delovnostna, športna, rekreacijska; izobrazbenostne: predšolska, osnovnošolska, srednješolska, višješolska, univerzitetna; stanovske: kmečka, delavska, mestna, plemiška; stvarnostni: dejstvena, umiselna.

⁷ Pri Skubičevi teoriji se zdi problematična opredelitev nosilcev in strukture posameznih sociolektov. Za t. i. obrobne sociolekte podeželja avtor npr. pravi, da se razvijajo »v manjših zaselkih, daleč od središč družbene moči z njihovim velikim pretokom ljudi in kapitala«, njihovi nosilci pa naj bi bili »kmetje, kmečko delavstvo in drugo manj izobraženo prebivalstvo podeželja oziroma tisti, ki se (vsaj občasno, npr. na obisku v domačem kraju) identificirajo s temi skupnostmi« (Skubic 2005: 207). Glede na dejanske razmere v slovenski jezikovni skupnosti, kot se kažejo v raziskavah (prim. Bitenc 2016), lahko trdimo, da ni neposredne povezave med socialno pripadnostjo govorca in jezikovno varieteto, ki bi ji bil zavezan.

narečnih skupin (Gliha Komac idr. 2021). Več o Toporišičevi teoriji, alternativnih predlogih in njihovem kritičnem ovrednotenju ter o pogovornem jeziku v Bitenc (2016: 104–113).

K oblikovanju čim bolj celostne predstavitve variantnosti slovenščine lahko pripomore tudi korpusni pristop, ki je prinesel možnost raziskovanja variantnosti znotraj varietet, sprva seveda predvsem knjižnega jezika, nato pa tudi drugih varietet, ki jih z gradnjo korpusov na nek način tudi redefinira. Nestandardni slovenščini je na primer posvečen korpus Janes,⁸ pomenljivo je dogajanje v zvezi s korpusom govorne slovenščine GOS⁹ ipd.¹⁰

Oviro za celovito obravnavo variantnosti slovenščine med drugim predstavlja ločenost dialektologije in sociolingvistike kot dveh povsem samostojnih disciplin. Dialektologija se ukvarja z narečji (z zemljepisno razslojenostjo), sociolingvistika pa s sociolekti (z družbeno in funkcijsko razslojenostjo). V anglosaškem jezikoslovju sta obe vеди tesno povezani, posamezne jezikovne varietete pa so obravnavane enakovredno ob upoštevanju tako zemljepisnega kot družbenega vidika. Dialektologija tega tipa se je uveljavila tudi v evropskem celinskem prostoru (npr. v Nemčiji in Italiji), svoj predmet raziskav pa je razširila tudi na razvoj vseh nestandardnih varietet ter njihove vloge in rabe v sodobnih medvarietetnih jezikovnih razmerjih (prim. Kenda-Jež 2004: 266–269).

3 Jezikovna varieteta

Za rabo izraza varieteta smo se odločili v Bitenc 2016, in sicer zaradi zadrege, s katero smo se pogosto srečevali pri raziskovalnem delu; namreč kako imenovati določen jezikovni (pod)sistem. Izraz varianta, ki smo ga prej uporabljali v tem smislu (npr. v Bitenc 2014a in Bitenc 2014b), se v variantnostni sociolingvistiki uporablja v zvezi z variablo (vsaka variabla ima več variant), zato se ni zdel primeren, saj bi tako pokrival dva pomena, kar je pri terminih nezaželeno in vnaša zmedo. Slovenska ustreznica za varianto je različica, ki se zaradi pomenske prekrivnosti za tovrstno poimenovanje ni zdela primerna. V slovenskem jezikoslovju (večinoma v dialektologiji) se uporablja tudi izraz različek, ki se je zaradi sorazmerno nizke pogostosti rabe prav tako zdel manj ustrezen. Vrzeli, ki se je pojavila za poimenovanje določenega jezikovnega sistema, smo tako zapolnili z izrazom varieteta. Definicija varietete v angleško-nemškem sociolingvističnem priročniku pravi:

⁸ Povezava: <https://nl.ijs.si/janes/o-projektu/korpus-janes/>, dostop 15. 9. 2024.

⁹ Povezava: <http://www.korpus-gos.net/>, dostop 15. 9. 2024.

¹⁰ V obširnejši razpravi bi se bilo zanimivo posvetiti tudi vprašanju, koliko je korpusni pristop tako pri gradnji kot analizi korpusov v resnici inovativen, koliko pa v bistvu samo ponavlja oziroma reproducira obstoječi model v minimalno drugačni obliki.

Splošno znano je, da se isti jezik govori različno glede na kraj, čas, govorca in okoliščine oziroma glede na specifične družbene danosti. Vsako od teh različnih variant (nem. *Spielarten*), govornih načinov (nem. *Sprechweisen*) ali oblik obstoja (nem. *Existenzformen*) zgodovinsko-naravnega jezika lahko označimo kot jezikovno varieteto (nem. *Sprachvarietät*) oziroma preprosteje varieteto (nem. *Varietät*) (Berruto 2004: 188).

Po navedeni definiciji so varietete npr. kraljeva angleščina, ameriška angleščina, visoka nemščina, knjižna slovenščina, primorščina, dijaški sleng, kanomeljski govor, ljubljansščina, dolensko narečje, poklicni govor itd. Pojem je dovolj splošen, da ga je mogoče uporabljati v vsaki sociolingvistični raziskavi, hkrati pa dovolj nevtralen, da je neodvisen od sodb, posebno kar se tiče družbene vrednosti in konotacij. Posamezno govorno varieteto kot tako pogosto prepoznajo in poimensko označijo govorci sami (Berruto 2004: 189–190).

Hudson (1996: 22) varieteto definira kot množico jezikovnih elementov s podobno distribucijo, Ferguson (1971: 30) pa navaja, da gre za kateri koli nabor človeških govornih vzorcev, ki je zadosti homogen, da se analizira z razpoložljivimi tehnikami sinhronnega opisa, in ima zadostno velik repertoar elementov in njegovih razporeditev ali procesov z dovolj širokim semantičnim obsegom, da funkcioniira v vseh komunikacijskih kontekstih. Oba se torej strinjata, da je varieteta specifična množica »jezikovnih elementov« ali »človeških govornih vzorcev«, torej glasov, besed, slovničnih značilnosti ipd., ki jih lahko povežemo s kakšnim zunanjim dejavnikom, npr. geografskim področjem ali družbeno skupino. Znotraj varietete sicer obstaja homogenost in stabilnost, vendar opredelitev »zadosti homogeno« v Fergusonovi definiciji nakazuje, da popolna homogenost ni potrebna – vedno namreč obstaja določena variabilnost, pa najsi gre za jezik kot celoto, narečje tega jezika, skupino znotraj tega narečja ali nenazadnje posameznika v tej skupini (po Wardhaugh 2010: 23).¹¹

V anglo-amerškem jezikoslovju se za varieteto poleg izraza (*language*) *variety* pogosto uporablja termin *dialect*,¹² kar lahko vodi k nesporazumom, posebno tam, kjer se termin (nem. *Dialekt*, fr. *dialecte*, it. *dialetto*, šp. *dialecto* itd.) tradicionalno uporablja samo za jezikovne varietete na geografski/zemljepisni osnovi (Berruto 2004: 189).¹³ V posameznih sociolingvističnih in dialektoloških delih v angleščini,

¹¹ Fergusonovo delo iz leta 1971 je pri Wardhaughu navedeno z letnico 1972, ki je glede na podatke drugod najverjetneje napačna.

¹² V klasičnem delu *On Dialect* (1983: zavihek) ga P. Trudgill razume v njegovem najširšem pomenu kot »socialne in regionalne variacije v jeziku, skupaj z njihovim razvojem, razširjenostjo in vrednotenjem«. Po Edwardsu gre pri dialektih za varietete jezika, ki se razlikujejo od drugih po treh dimenzijah: besedišču, slovnicni in izgovarjavi, vendar so posamezni dialekti, ker gre za oblike istega jezika, medsebojno razumljivi – razumljivost pa se večkrat izkaže za težko in včasih zgolj teoretično. Kot merilo pri definiranju dialektu se navaja še obstoj pisnega jezika (o dialektih govorimo, če si skupine, ki govorijo različne dialekte, delijo skupno pisno obliko), vprašanja politične zvestobe ter nacionalne identitete in moči (v smislu izjave: »Jezik je dialekt z vojsko in mornarico.«) (Edwards 2009: 64–65).

¹³ Glede na povezanost z določenimi kraji oziroma določenimi družbenimi skupinami se v angleščini loči geografske in socialne dialekte; dialekti so definirani tudi kot socialni stili (Coupland 2007: 2).

ki obravnavajo evropske razmere, se zdi, da je prisotna kombinacija obeh pomenov hkrati (Hinskens idr. 2005: 1). V angleščini se v smislu varietete uporablja še izraz *way of speaking*, v jezikoslovju pa je pogost tudi izraz *vernacular*, in sicer za opis jezika, s katerim posameznik odraste in ga uporablja v običajnih vsakdanjih družbenih interakcijah (Wardhaugh 2010: 24).

Kot primer rabe izraza varieteta iz slovanskega jezikoslovja naj navedemo razlago iz enciklopedičnega slovarja češčine (Karlík idr. 2002), kjer je iztočnica jezikovna varieteta (češ. *varieta jazyková*) razložena kot

/m/nožica jezikovnih sredstev s podobno socialno distribucijo (Hudson), tj. s podobno teritorialno ali funkcijsko distribucijo. V tem smislu je varieteta jezika npr. knjižni jezik, dialekt, interdialekt, poklicni govor, sleng, jezikovni stil. Namesto termina varieteta se uporabljajo tudi sledeči skoraj sinonimni termini: jezikovna oblika (*jaz. útvár*), jezikovni kod (*jaz. kód*), eksistenčna oblika (*existenční forma*) jezika. Razlikujejo se teritorialna, socialna in situacijska varieteta (Karlík idr. 2002: 519).

Glede rabe v slovaškem jezikoslovju uveljavljenega termina *varieta* prim. Pallay 2013; avtor ga v slovenščino prevaja kot različica ali jezik.

4 Kriteriji za določanje in prepoznavanje varietet

Ali oziroma kdaj lahko npr. na kontinuumu med narečjem in standardom razlikujemo varietete in meje med njimi, je zelo odvisno od teoretične definicije oziroma interpretacije termina varieteta. Ghyselen in De Vogelaer (2018: 4–6; prim. tudi De Vogelaer in Ghyselen 2022) za določanje in prepoznavanje varietet navajata tri možne kriterije, ki jih obravnavamo v sledečih podpoglavjih:¹⁴ homogenost, kovariantnost in stilistične funkcije, kognitivne meje in status emske kategorije ter idiovarietetne značilnosti.

4.1 Homogenost in kovariantnost

Večina jezikoslovcev kot ključni kriterij prepozna kovariantnost (prim. Schmidt 2005; Lenz 2010). Varieteto konceptualizirajo kot skupek variant, ki močno korelirajo v socialno-situacijskem obnašanju. V poskusih, da bi opisali naravo in strukturo jezikovnih repertoarjev, je tako ključno, da pridobimo vpogled v vzorce kovariantnosti. Pri tem ne gre za strogo sopojsnost – variante se namreč lahko pojavljajo v več varietetah.

¹⁴ Empirično te kriterije preverita v raziskavi korpusa govorjene nizozemščine v Zahodni Flandriji (prim. Ghyselen 2016 in opis v Bitenc v pripravi).

4.2 Kognitivne meje in status emske kategorije

Pri definiranju in opisovanju varietet je treba upoštevati tudi percepcije govorcev (Auer in Hinskens 1996; Schmidt 2005; Lenz 2010). Varieteto torej lahko definiramo, ko prepoznamo skupek jezikovnih variant, ki kovariirajo, in ko jezikovni uporabniki to vrsto jezika doživljajo kot varieteto. Z drugimi besedami, varieteta mora imeti status emske kategorije (Auer 1986), kar pomeni, da neka družbena skupina, ki določeno vrsto jezika uporablja, to tudi dojema kot ločeno kategorijo. Ob odsotnosti tega vidika – če skupek jezikovnih lastnosti kovariira, nima pa perceptivnih oziroma kognitivnih meja – govorimo o »govorni ravni« (angl. *speech level*, nem. *Sprechlage*), torej podravni znotraj varietete.

Statusa emske kategorije v empiričnem raziskovanju ni preprosto prepoznati, saj podatki o jezikovni rabi ne vsebujejo neposrednega dostopa do mentalnih kategorij in meja med njimi. Vpogled v osnovne kategorizacije in kognitivne meje omogočajo poimenovalne prakse, torej imena, ki jih nejezikoslovci uporabljajo za različne tipe jezika in ki jih lahko preučujemo z analizo javnega diskurza ali s sociolingvističnimi intervjuji. Emska kategorija je povezana tudi z ideološkim vprašanjem o tem, ali gre pri nekem jeziku za samostojni jezik, tako npr. pri rezi-janščini ali moldavščini.

Upoštevanje ontološkega statusa skupkov variant lahko ponudi rešitev problema razločevanja različnih pojavov v študijah jezikovnih sprememb. Ghyselen in De Vogelaer (2018: 5) navajata, da pojave lahko ločujemo predvsem glede na kombinacijo dveh dimenzij, tj. namena govorca, da bi govoril narečno oziroma standardno, in tega, ali je jezikovno vedenje govorca v skupnosti sprejeto kot narečno oziroma standardno ali ne. Jezikovno rabo npr. lahko označimo kot narečno, če imajo govorci namen govoriti narečje in je njihov jezik sprejet kot narečni v govorni skupnosti, ne glede na to, ali vključuje narečno izravnavo. Avtorja opredeljujeta pojme narečni premik in narečna izravnava ter destandardizaja in demotizacija. Utemeljujeta, da za narečni premik (angl. *dialect shift*) gre, ko ima manj govorcev namen govoriti narečno in svojo jezikovno rabo ne hajo identificirati z lokalnim narečjem; za narečno izravnavo (angl. *dialect leveling*) pa, ko spremembe opazimo v jezikovni rabi, ki je široko prepoznana kot narečje. O destandardizaciji govorimo, ko govorci ne nameravajo govoriti standardno in njihov jezik ni sprejet kot standardni, o demotizaciji pa po drugi strani takrat, ko so pri jezikovni rabi opazne spremembe, vendar je ta še vedno sprejeta oziroma mišljena kot standardna (Ghyselen in De Vogelaer 2018: 5).

4.3 Idiovarietetne značilnosti

Pri idiovarietetnih značilnostih gre za jezikovne variante, ki se pojavljajo samo v posamezni varieteti. Obstoj teh navadno ni pogoj za status varietete (Berruto 2010: 236), lahko pa prispevajo k prepoznavnosti varietete in njenemu statusu

emske kategorije. Glede na delitev na indikatorje, markerje in stereotipe (Labov 1972)¹⁵ so idiovarietetne značilnosti verjetneje markerji ali stereotipi, saj očitne razlike spodbujajo izrazitost (angl. *salience*) oziroma kognitivno prepoznavnost (angl. *cognitive prominence*) jezikovne variante. Potencialne idiovarietetne značilnosti se lahko išče v korpusih in s perceptivnimi podatki, npr. na podlagi opisov informatorjev o njihovi jezikovni rabi v določenih položajih, saj pogosto delujejo kot »šibolet«.¹⁶

5 Vertikalna razslojenost – modeli varietetnih repertoarjev med narečjem in standardom v Evropi

Ob naraščajočemu zanimanju za vertikalne spektre oziroma jezikovne oblike med narečjem in standardom v zadnjih desetletjih ostaja izziv, kako naravo in notranjo strukturo jezikovnih repertoarjev empirično raziskati in prikazati, tako na ravni posameznika kot na ravni skupnosti. V teoretskem smislu pomemben napredek predstavlja tipologija evropskih repertoarjev narečje/standard¹⁷ (Auer 2005; prim. tudi Auer 2011), ki je spodbudila več raziskav posameznih jezikovnih repertoarjev. Teoretski okvir razlikuje pet tipov,¹⁸ in sicer glede na sledeče kriterije: (1) endo- ali eksoglosično naravo standarda – gre za vprašanje, ali so standardni jezik in narečja strukturno in genetsko tesno povezani, ali je standardni jezik avtohton in se uporablja znotraj določene skupnosti oziroma regije ali obstaja zunaj njenih meja in služi kot skupno sredstvo komunikacije med različnimi jezikovnimi skupnostmi oziroma regijami; (2) vprašanje, ali se standard uporablja ekskluzivno v pisnem mediju; (3) prisotnost ali odsotnost kontinuuma vmesnih varietet med

¹⁵ Indikatorji so jezikovne značilnosti, ki kažejo regularno distribucijo glede na družbenoekonomске, etnične ali starostne skupine, vendar jih vsak posameznik uporablja na približno enak način v vsakem kontekstu. Pri markerjih gre za kompleksnejše sociolingvistične značilnosti, ki ne kažejo samo družbene distribucije, ampak tudi stilistično diferenciacijo glede na količino pozornosti, namenjene govoru. Čeprav se jih govorniki morda ne zavedajo, jih pri preizkusih subjektivnih reakcij anketiranci komentirajo. Stereotipi pa so značilnosti, ki so v določeni skupnosti splošno prepoznane, zaznamovane in predmet razprav. Pogosto so stigmatizirane in uporabljene za ponazarjanje določene varietete (Labov 1972: 237–238, 314–317; prim. tudi Bitenc 2016: 32–33).

¹⁶ Izraz »šibolet« izhaja iz starozavezne knjige Sodnikov (12. poglavje, vrstici 5–6), kjer je opisan boj med Gileadci in Efajimci, v katerem so zmagovalni Gileadci preverjali identiteto ubežnikov, ki so se izdajali za Izraelce, s pomočjo izgovorjave besede »šibolet«. Če so jo izgovorili s »s« namesto »š«, so jih prepoznali kot sovražnike in jih umorili. V sociolingvistiki se izraz uporablja za jezikovne variante, ki kažejo na posameznikovo identiteto in pripadnost določeni družbeni skupini; gre bodisi za izgovorjavo določenega glasu, besedo, govorni stil ali naglas.

¹⁷ Izraz narečje (angl. *dialect*) avtor uporablja kot odnosni koncept – brez standarda torej ne more biti narečja. Izraz se nanaša izključno na prostorsko variabilnost znotraj jezika, se pa ne omejuje na osnovna narečja (angl. *base dialects*), tj. najbolj stara, podeželska, konservativna narečja, ampak vključuje pokrajinske in mestne varietete z večjim geografskim dosegom. Z izrazom standard je mišljena varieteta jezika, ki sledi normi ali kodeksu (standard torej ne označuje norme same) in za katero je značilno, da se k njej orientirajo govorniki več kot ene govorne varietete (kar ne pomeni nujno, da jo obvladajo vsi), da je sprejeta kot visoka varieteta (angl. *H-variety*) in se uporablja za pisanje ter je predmet kodifikacije in proučevanja (Auer 2005: 7–8).

¹⁸ Ta shematizacija se osredotoča samo na Evropo in ne vključuje večjezičnih repertoarjev niti tujih govorcev, ki vsaj v nekaterih jezikovnih situacijah nikakor niso zanemarljiva množica.

standardom in narečjem ter (4) vitalnost govorjenih narečij. Pri diglosičnih repertoarjih jezikovni uporabniki preklaplajo med strukturno in funkcijsko ločenimi sistemi, kot sta narečje in standard, pri diaglosičnih repertoarjih pa gre za bolj subtilno prehajanje med stili (angl. *style-shifting*) na kontinuumu, ki se razteza od narečja do standarda in vključuje cel spekter vmesne variantnosti.

Tipi repertoarjev narečje/standard so sledeči:

- tip nič: EKSOGLOSIČNA DIGLOSIJA brez endoglosičnega standarda, s konnim preklapljanjem med narečji kot pogovornim jezikom in eksoglosičnim standardom kot visoko varieteto;
- tip A: PISNA DIGLOSIJA – repertoarji z dvema jasno ločenima varietetama glede na medij oziroma prenosnik: endoglosičnim standardom za pisanje in narečji za govor;
- tip B: GOVORNA DIGLOSIJA z narečji kot neformalnim govorjenim jezikom in endoglosičnim standardom tako za pisanje kot formalne govorne položaje;
- tip C: DIAGLOSIJA (poimenovanje po Bellmann 1997) s celim kontinuumom vmesnih variacij med narečjem in standardom; navadno se je izoblikovala v poznem devetnajstem ali zgodnjem dvajsetem stoletju;
- tip D: IZGUBA NAREČJA – repertoarji, pri katerih je narečni del izginil.

Dodana vrednost tega okvirja je, da vključuje zgodovinsko komponento in kaže na medsebojno diahrono povezanost različnih repertoarjev. Diaglosija kot najbolj pogost tip repertoarja v Evropi se je na primer razvila iz diglosije in kasneje lahko vodi k izgubi narečja. Pri diaglosičnih repertoarjih je potrebno pozorno empirično preučevanje za določitev njihove notranje strukturiranosti:

Izrazi kot regionalni dialekt ali regiolekt predpostavljajo, da ima vmesna plast jezika med narečjem in standardom status varietete. To pa nujno ne drži; za definicijo mej med varietetami so potrebne skrbne empirične raziskave (Auer 2011: 491).

Navadno so za prostor med narečjem in standardom značilne strukture brez jasnih razmejitev – gre za kontinuum med narečjem in standardom. V konkretni situaciji lahko govorci preklaplajo med standardom in narečjem ali način govora spreminjajo brez očitnih razmejitev, pri čemer so spremembe odvisne od subtilnih situacijskih razlik, ki te situacijske razlike obenem tudi odražajo. Sociolingvistična funkcija vmesnih oblik je pogosto ta, da uporabnikom v določenih kontekstih omogočajo, da izražajo identiteto, ki je ne bi mogli niti z osnovnim narečjem, ob katerem so lahko prisotne podeželske, nazadnjaške ali neizobraženske konotacije, niti z narodnim standardom, ki ima lahko priokus formalnosti ali nenaravnosti oziroma je nezmožen izraziti regionalno pripadnost (Auer 2005: 22–23).

Pri asimilaciji narečja k standardu gre ponavadi za obojesmeren proces, saj se tudi standardni jezik približuje narečjem in prevzema regionalne značilnosti (t. i. destandardizacija). V obeh primerih pride do strukturnega izravnavanja: po

prehodnem obdobju, v katerem se lahko variantnost poveča zaradi soobstoja različnih oblik, se ena izmed njih opusti. Izravnavanje varietet je navadno vertikalno in horizontalno, saj v skupnem približevanju standardu narečja postajajo manj različna tudi med sabo. To navadno vodi k pojavu manj stabilnih vmesnih varietet ali kontinuuma oblik, ki zapolnjuje strukturni prostor med standardom in narečji (Auer 1998: 1–2; prim. tudi Auer in Hinskens 1996: 5–13). V vmesnih varietetah se lahko pojavijo elementi, ki niso niti del standardnega jezika niti del kakšnega narečja (Auer in Hinskens 1996: 9). Jezikovne spremembe se dogajajo ne samo zaradi jezikovnega izravnavanja med narečji in standardom, pač pa tudi zaradi izravnavanja med narečji samimi ter kot posledica notranjih restrukturiranj in inovacij. Za presojanje sprememb samo jezikovna struktura pogosto ne zadostuje – treba je upoštevati tudi sociolingvistične dejavnike (Auer 1998: 4–7).

Pri pojavu vmesnih govornih oblik so imela pomembno vlogo večja mesta – v procesu industrializacije so veliki deli populacije migrirali s kmečkih področij v mestne konglomerate, kar je pospeševalo izravnavanje osnovnih narečij, pa tudi reinterpretacijo tega, kar je bila prej narečna variantnost, kot socialno variantnost. Po drugi strani so novi urbani substandardi v naslednji fazi vplivali na okolico mest. Regiolekti lahko razvijejo lastne jezikovne inovacije, ki se ne pojavljajo ne v standardu ne v narečjih, pri čemer gre tipično za poenostavitve v smeri manj zaznamovanih oblik. Če standardna varieteta vedno bolj dopušča in sprejema regionalne poteze, to lahko pripelje do regionalnih standardov z narečno podstatjo, ki v nekaterih državah uživajo večji (in naraščajoči) prestiž kot v drugih; v nekaterih okoljih je opazna destandardizacija v smeri urbanih sociolektov (Auer 2005: 25).

Do izgube narečja lahko pride, če je narečje vedno bolj prepojeno s standardnimi potezami ali če se ohranja v bolj konservativni obliki, obenem pa vedno manj uporablja. Praviloma najprej izginejo jezikovne oblike z najbolj omejenim geografskim obsegom, pri čemer regiolektalne oblike postanejo najbolj osnovni način govora. Ker v diaglosičnih repertoarjih ni jasne razmejitve med standardom in narečjem, gre pri opuščanju najbolj lokalnih oziroma najbolj narečnih oblik za vprašanje stopnje; navadno ostanejo regionalne sledi nekdanjih narečij v pogovornem jeziku močnejše na podeželju kot v mestih in bolj poudarjene pri moških, manj mobilnih, manj izobraženih in starejših govorcih. Do izgube narečja lahko pride tudi neposredno iz diglosične situacije, če se narečje ne preda naslednji generaciji. Navadno so ženske srednjega razreda tiste, ki se najprej izogibajo (osnovnemu) narečju, kar povzroči, da se narečje povezuje z nižjim družbenim razredom, ročnim industrijskim ali kmečkim delom, pomanjkanjem izobrazbe itd., najprej v mestih, kasneje tudi na podeželju. Posledično osnovno narečje izgubi prestiž in domene uporabe; najbolj opazno je, da se starši izogibajo rabi narečja v komunikaciji z otroki. Ker se narečje redko uporablja, se narečna kompetenca zmanjšuje, kar vodi k negotovosti in nenaklonjenosti glede njegove rabe izven ožjega domačega kroga. Navadno so v zadnji fazi stališča do skoraj izgubljenega osnovnega narečja spet pozitivna, lahko se pojavijo folkloristični poskusi za reševanje narečja, ki pa navadno niso uspešni (Auer 2005: 28–29).

6 Zaključek

Če drži, da je evropsko sociolingvistično situacijo do nedavnega zaznamoval soobstoj starih lokalnih narečij in nacionalnih standardnih varietet (pri čemer druge praviloma izvirajo iz prvih, a tudi vplivajo nanje), so, kot poudarja Auer (2005: 32), za opis jezikovne variantnosti v evropskih jezikih potrebni modeli, ki bi zadovoljivo upoštevali sodobne sociolingvistične dinamike. Ti bi morali izhajati iz predpostavke o dveh ali več jezikovnih sistemih v stiku in se znatno razlikovati od dominantne variantnostne paradigme v jezikoslovju, ki je bila osnovana za potrebe drugačnega sociolingvističnega konteksta, namreč s sekundarnimi in terciarnimi dialekti. Zdi se namreč, da je variantnostna paradigma primerna samo za zadnjo fazo razvoja repertoarja, tj. tip D z izgubo narečja.

Izziv ostaja, kako naravo in notranjo strukturo jezikovnih repertoarjev empirično raziskati in karseda verodostojno prikazati, tako na ravni posameznika kot na ravni skupnosti. Na metodološki ravni se kaže potrebnost povezovanja kvalitativnih in kvantitativnih pristopov ter izdelave in upoštevanja govornih korpusov, ki omogočajo preučevanje tako variantnosti pri posameznem govorniku kot pri različnih govornikih. Vzorcev variantnosti v jeziku ali jezika na splošno namreč ni mogoče razumeti, če ne razumemo vzorcev v govoru posameznikov oziroma različnih skupin govorcev. Variantnost pri posamezniku namreč obstaja na preseku individualnega in skupnega, zato lahko boljše razumevanje različnih vzorcev osvetli vpogled v medsebojno povezanost obeh sfer – kako posamezniki ponotranjajo jezikovne vzorce širše skupnosti in kako jih potem preoblikujejo v vsakodnevni komunikaciji (prim. tudi Schilling-Estes 2008: 376).

Zahvala

Prispevek je nastal v okviru projekta Sociolingvistična variantnost govornice slovenščine na primeru mobilnih govorcev: Viri, metode in analiza (Z6-9371). Javni agenciji za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije se zahvaljujem za financiranje, recenzentoma pa za koristne komentarje in predloge za izboljšave.

Literatura

- Auer, Peter in Hinskens, Frans, 1996: The convergence and divergence of dialects in Europe: New and not so new developments in an old area. *Sociolinguistica* 10/1. 1–30. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110245158.1>.
- Auer, Peter, 1986: Konversationelle Standard/Dialekt-Kontinua (Code-Shifting). *Deutsche Sprache* 14. 97–124.
- Auer, Peter, 1998: Dialect Levelling and the Standard Varieties in Europe. *Folia Linguistica* 32/1–2. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.1515/flin.1998.32.1-2.1>.

- Auer, Peter, 2005: Europe's Sociolinguistic Unity: A Typology of European Dialect/Standard Constellations. Delbecque, Nicole, van der Auwera, Johan in Geeraerts, Dirk (ur.): *Perspectives on Variation: Sociolinguistic, Historical, Comparative*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 7–42. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110909579.7>.
- Auer, Peter, 2011: Dialect vs. standard: A typology of scenarios in Europe. Kortmann, Bernd in van der Auwera, Johan (ur.): *The Languages and Linguistics of Europe: A Comprehensive Guide*. Berlin: De Gruyter. 485–500. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110220261.485>.
- Bellmann, Günter, 1997: Between Base Dialect and Standard Language. *Folia Linguistica* 32/1–2. 23–34. DOI: <https://doi.org/10.1515/flin.1998.32.1-2.23>.
- Berruto, Gaetano, 1989: On the Typology of Linguistic Repertoires. Ammon, Ulrich (ur.): *Status and Function of Languages and Language Varieties*. Berlin, Boston: De Gruyter. 552–569. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110860252.552>.
- Berruto, Gaetano, 2004: Sprachvarietät – Sprache (Gesamtsprache, historische Sprache) / Linguistic Variety – Language (Whole Language, Historical Language). Ammon, Ulrich, Dittmar, Norbert, Mattheier, Klaus J. in Trudgill, Peter (ur.): *Sociolinguistics 1 / Soziolinguistik 1*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 188–195. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110141894.1.2.188>.
- Berruto, Gaetano, 2010: Identifying dimensions of linguistic variation in a language space. Auer, Peter in Schmidt, Jürgen Erich (ur.): *Language and Space: Theories and Methods: An International Handbook of Linguistic Variation*. Berlin, New York: De Gruyter Mouton. 226–241. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110220278.226>.
- Bitenc, Maja, 2014a: Stališča gimnazijcev do slovenskih jezikovnih zvrsti: Raziskava s tehniko prikritih dvojic. *Annales: Analiza za istrske in mediteranske študije: Series historia et sociologia* 24/2. 307–318.
- Bitenc, Maja, 2014b: Tehnika prikritih dvojic: Primerjava in kritično ovrednotenje dveh poskusov. *Annales: Analiza za istrske in mediteranske študije: Series historia et sociologia* 24/2. 319–330.
- Bitenc, Maja, 2016: *Z jezikom na poti med Idrijskim in Ljubljano*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Bitenc, Maja, v pripravi: Variantnost govornega jezika v sociolingvističnih raziskavah.
- Coupland, Nikolas, 2007: *Style: Language Variation and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Vogelaer, Gunther in Ghyselen, Anne-Sophie, 2022: Identifying 'Varieties' of Dutch: Theory, Methods, and Perspectives. Predstavitev na Mednarodni konferenci o jezikovni variantnosti Evropske (ICLaVE 11), spletna izvedba preko aplikacije Zoom, Dunaj, 11.–14. 4. 2022.
- Dolžan, Tatjana, 1987: *Menjave jezikovnih zvrsti v štirih naseljih v Bohinju (v Bohinjski Bistrici, Srednji vasi, Stari Fužini in na Koprivniku)*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Edwards, John, 2009: *Language and Identity*. New York: Cambridge University Press.
- Ferguson, Charles A., 1971: *Language Structure and Language Use: Essays by Charles A. Ferguson*. Stanford: Stanford University Press.
- Ghyselen, Anne-Sophie in De Vogelaer, Gunther, 2018: Seeking Systematicity in Variation: Theoretical and Methodological Considerations on the "Variety" Concept. *Frontiers in Psychology* 9/385. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00385>.

Ghyselen, Anne-Sophie, 2016: *Verticale structuur en dynamiek van het gesproken Nederlands in Vlaanderen: Een empirische studie in Ieper, Gent en Antwerpen*. Gent: Universiteit Gent, Faculteit Letteren, Wijsbegeerte Vakgroep Taalkunde.

Gliha Komac, Nataša, Race, Duša, Ahačič, Kozma, Dobrovoljc, Helena, Kenda Jež, Karmen, Ledinek, Nina, Lengar Verovnik, Tina, Mirtič, Tanja in Žagar Karer, Mojca, 2021: *Družbene zvrsti in besedilne vrste v slovenskem jeziku*. ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. <https://kje-je-kaj-v-slovnici.xn--franek-l2a.si/zvrstnost/ss/2>. (Dostop 18. 1. 2024.)

Hinskens, Frans, Auer, Peter in Kerswill, Paul, 2005: The Study of Dialect Convergence and Divergence: Conceptual and Methodological Considerations. Auer, Peter, Hinskens, Frans in Kerswill, Paul (ur.): *Dialect Change: Convergence and Divergence in European Languages*. Cambridge, New York. 1–48. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486623.003>.

Hudson, Richard Anthony, 1996 [1980]: *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139166843>.

Karlík, Petr, Nekula, Marek in Pleskalová, Jana (ur.), 2002: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny.

Kenda-Jež, Karmen, 2004: Narečje kot jezikovnozvrstna kategorija v sodobnem jezikoslovju. Kržišnik, Erika (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: Členitev jezikovne resničnosti*. Obdobja 22. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 263–276.

Kržišnik, Erika (ur.), 2004: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: Členitev jezikovne resničnosti*. Obdobja 22. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Labov, William, 1972: *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

Lenz, Alexandra N., 2010: Emergence of Varieties Through Restructuring and Reevaluation. Auer, Peter in Schmidt, Jürgen Erich (ur.): *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation*. Berlin, New York: De Gruyter Mouton. 295–315. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110220278.295>.

Lenz, Alexandra N., 2019: Bairisch und Alemannisch in Österreich. Herrgen, Joachim in Schmidt, Jürgen Erich (ur.): *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. 318–363. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110261295-011>.

Makarova, Irina, 2004: Mehanizem jezikovnega prilagajanja in variantnost sodobne ljubljansčine. Kržišnik, Erika (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: Členitev jezikovne resničnosti*. Obdobja 22. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 287–296.

Pallay, Jozef, 2013: Stratifikacija (zvrstnost) v slovaškem jezikoslovju – razvoj in stanje. Žele, Andreja (ur.): *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitive)*. Obdobja 32. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko. 291–297.

Pütz, Martin, 2000: Sprachrepertoire/Linguistic Repertoire. Ammon, Ulrich, Dittmar, Norbert, Mattheier, Klaus in Trudgill, Peter (ur.): *Sociolinguistics / Soziolinguistik 1*. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 226–232.

Schilling-Estes, Natalie, 2008 [2002]: *Investigating Stylistic Variation*. Chambers, Jack K., Trudgill, Peter in Schilling-Estes, Natalie (ur.): *The Handbook of Language Variation and Change*. Malden, Oxford: Blackwell Publishing. 375–401.

Schmidt, Jurgen Erich, 2005: Versuch zum Varietätenbegriff. Lenz, Alexandra N. in Mattheier, Klaus (ur.): *Varietäten - Theorie und Empirie*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 61–74.

Skubic, Andrej E., 2004: Sociolekti od izraza do pomena: Kultiviranost, obrobje in eksces. Kržišnik, Erika (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: Členitev jezikovne resničnosti*. Obdobja 22. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 297–320.

Skubic, Andrej E., 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.

Smole, Vera, 2004: Nekaj resnic in zmot o narečjih v Sloveniji danes. Kržišnik, Erika (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: Členitev jezikovne resničnosti*. Obdobja 22. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 321–330.

Stabej, Marko, 2010: *V družbi z jezikom*. Ljubljana: Trojina.

Škofic, Jožica, 1991: *Problemi slovenskega pogovornega jezika*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Škofic-Guzej, Jožica, 1994: O oblikovanju slovenskega pogovarjalnega jezika. *Slavistična revija* 42/4. 571–578.

Toporišič, Jože, 1976: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.

Toporišič, Jože, 2000: *Slovenska slovnica: Četrta, prenovljena in razširjena izdaja*. Maribor: Obzorja.

Toporišič, Jože, Jakopin, Franc, Moder, Janko, Dular, Janez, Suhadolnik, Stane, Menart, Janez, Pogorelec, Breda, Gantar, Kajetan in Ahlin, Martin (ur.), 2003: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Trudgill, Peter, 1983: *On Dialect: Social and Geographical Perspectives*. New York, London: New York University Press.

Urbančič, Boris, 1972: *O jezikovni kulturi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Wardhaugh, Ronald, 2010 [1996]: *An Introduction to Sociolinguistics*. Malden: Blackwell Publishing.